

СОВЕТ ДАВРИДА АҲОЛИНИ КЎЧИРИШ СИЁСАТИНИНГ АМАЛГА ОШИРИЛИШИ

Эрмуратов Эргаш Чоршанби ўғли
Термиз давлат университети
Тарих факультети 2-курс магистранти
Тел: +998932046944

Аннотация: Сурхондарё вилоятида 1920-1941-йиллар оралиғида бўлиб ўтган демографик жараёнларни ўрганиш, совет даври адабиётлари ва мустақиллик даврида мавзунинг ўрганилганлик даржасини аниқлаш ва таҳлил қилиш, совет давридаги миграцион сиёсатнинг асл моҳиятини очиб бериш, аҳоли таркибига таъсирини ўрганиш.

Калит сўзлар: Россия империяси, СССР, Ўзбекистон ССР, Ўрта Осиё, Бухоро Халқ Совет Республикаси, Сурхондарё, вилоят, округ, туман, марказ, аҳоли, колхоз, савхоз, жамоалаштириш, қулоқлаштириш, кўчириш, қатағон, демография, демографик жараёнлар, ички ва ташқи миграция, урбанизация, қонун, қарор, декрет, газета, журнал, архив, деҳқончилик, чорвачилик, пахтачилик, хўжалик, таълим, тиббиёт, ер-сув ислоҳоти.

Совет ҳокимияти даврида яратилган илмий нашрларда Ўзбекистонга аҳолини кўчириш сиёсати ва унинг мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаёти ҳақида маълумотлар ҳаққоний ёритилмаган ва мустабид тўзум даврида яратилган илмий адабиётларда, илмий тадқиқотчилар ва соҳа мутахассислари томонидан амалга оширилган илмий ишларда “коммунистик” мафкўранинг таъсири яққол сезилиб туради. Хусусан, нашрларнинг аксарияти совет давлати олиб борган сиёсатни “улуғлаган” ҳолда, Иттифоқ таркибидаги маҳаллий миллатларнинг ҳақиқий аҳволи, уларнинг ижтимоий ҳолати, турмуш тарзининг даражаси, соғлиқни сақлаш, маориф муаммолари каби масалаларга тўхталиб ўтилмайди. Кейинги йилларда олиб борилган тадқиқотлардан шу нарса маълум бўлдики, бу борада айрим хато ва камчиликларга йўл қўйилган бўлиб, уларни холисона ўрганиш, таҳлил қилиш ва эришилган натижаларни кенг оммага тарғиб қилиш имконияти мустақиллик йилларида қўлга киритилди.¹

Шунингдек, советлар даврида нашр этирилган ишларнинг кўпчилигида ўша тўзумни улуғлаш, Республикада миллий масалада олиб борилган нотўғри сиёсатни гўёки, “мамлакат тараққиёти ва ривожини йўлида амалга оширилган доно

¹ Ж. А. Амирдинов “Советлар ҳокимияти даврида ўзбекистонга аҳолини кўчириш сиёсати ва унинг мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётига таъсирининг манбашунослиги ва тарихшунослиги” Сурхондарё: илм ва тафаккур илмий мақолалар журнали. №2 2020 йил. Адад плюс

сийсатнинг самараси” сифатида эътироф қилинган сир эмас, қолаверса, муштабид тўзум раҳнамоларининг ўлкадаги маҳаллий халқларнинг миллий-маданий манфаатларини топтаётганликлари, хусусан, ўзбек халқининг миллий анъаналари, урф-одатлари, минг йиллар давомида тараққий топиб, эъзозланиб келинган тарихини ҳам атайин қоралаб кўрсатганлиги ҳақида бирор-бир манбада очиқ-ойдин фикр билдирилмаганлиги зўравон тўзумнинг бу борада қаттиққўллик билан иш олиб борганлигини исботлаб турибди.²

Собиқ Иттифоқда ўтказилган депортация (кўчириш) жараёнларининг сабабларини биринчи мартаба Россиялик олим профессор Н.Ф. Букаев куйидаги тарзда ҳарактерлаб беради:

1) Мазкур халқлар ўрнатилган тўзумни — совет ҳокимиятини, янги укладли ва социалистик ишлаб чиқариш усулини мақбул деб топмадилар. Бундай халқлар орасида казакларва русийзабон аҳолининг бошқа қисмлари, Болтиқбўйи ва Молдавия халқларининг айрим гуруҳлари (поляклар, украинлар, белоруслар ва бошқалар) бор эди;

2) Халқлар босқинчи давлат билан ҳамкорлик қилиши эҳтимоли бор деган баҳона билан тўсқинликнинг олдини олиш мақсадида немислар, курдлар, месхети турклар, хемшинлар (хемшиллар), греклар депортация қилинди;

3) Айрим халқлар: чеченлар, ингушлар, болқорлар, қорачойлар, қрим татарлари, болгарлар, қалмоқлар, турклар, қисман арманлар гўё Совет ҳокимияти ва Қизил Армияга қарши чиқдилар, деган айб қўйилди;

4) “Ишончсизлик” ёки “ишончсиз унсурлар” тоифасига ингерманляндлар, эронийлар, қисман курдлар ҳам қўшилди;

5) украин кўзғолончи армияси вакиллари “власовчилар”, украин миллатчилар ташкилоти аъзолари ва бошқалар “фашистларга гумашталик қилди” деб айбланди.

Ана шу ҳарактерлаш дан маълум бўлишича, собиқ СССР халқларининг депортация қилиниши турли сабаблар билан асосланган эди. XX асрнинг 30-40-йилларида аҳолининг 60 дан кўпроқ миллий гуруҳларига анашундай репрессия чоралари кўрилган бўлса, уларнинг 15 таси тўла-тўқис депортация қилинган эди. Ўша йилларда ҳаммаси бўлиб 3,5 миллион киши депортация қилинди.

Халқлар ва миллатларга нисбатан қўлланилган депортация ва қатағонлар воситаси билан совет давлати бошқарув аппаратининг ҳокимияти сақлаб турилди ва муштаҳкамланди.³

Ҳозирда «депортация», ёки юмшоқроқ қилиб айтганда, «зўрлик билан кўчириш», «мажбурий миграция қилиш» деб кулланилаётган тушунчалар билан бевосита боғланган воқеалар жаҳон тарихида кўплаб бўлгани маълум. Бу ўринда

² Ўша асар 74-бет

³ Р. Ҳ. Муртазаева “Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик” Тошкент. “Университет” 2007-йил 99-бет

негр-кулларнинг Африкадан Жанубий ва Шимолий Америкага «кўчирилиши», оккупация қилинган мамлакатлар аҳолисининг фашистлар Германиясига мажбурий ишларга хайдаб олиб кетилиши, маочилар Хитойида «қишлоққа юз тутиш» кампанияси ёки Кампучияда полпотчилар томонидан шаҳар аҳолисининг тотал тарзда депортация қилинганлигини эслаб утиш кифоядир.

Чор Россиясида ҳам мажбурий кўчиришлар бўлган. Столипин реакцияси даврида кўплаб деҳқонлар Марказий Россиядан мустамлака Туркистонига кўчирилган, Биринчи жаҳон уруши йилларида эса Украина, Белоруссия, Болтиқбуйи ҳудудларидан салтанатнинг ҳудудларидан салтанатнинг марказий, шимолий ва шарқий районларига юз минглаб немислар, австрийлар, венгерлар, яҳудийлар, поляклар, турклар ва бошқалар депортация қилинганлар.⁴

Совет даврида ўзининг бутун буй-басти билан катта фожеа тусини олган тарихимизнинг аламли ва аччиқ саҳифаларидан бири қишлоқ хўжалигини ёппасига коллективлаштириш ва шу асосда бадавлат деҳқон хўжаликларини тугатиш, катагон қилиш, ўзларини эса бутун оила аъзолари билан биргаликда бегона юртларга мажбурий сургун қилиш ва уларнинг фожеали тақдирлари, қисматларидир.⁵ Советларнинг 20—30-йилларда олиб борган коллективлаштириш, кулоқ қилиб сургун этиш сиёсати оқибатида Ўзбекистон қишлоқ аҳолиси, деҳқонлар оммасининг катта бир қисми мислсиз азоб-укубатлар гирдобидида қолди, улар фожеали ҳаёт кечиришга мажбур этилдилар, мол-дунё, бутун борлиғидан махрум этилиб, камоққа олинди, сургун этилди, концлагерларда, ўзок юртларда ҳалок булди, аёллар, болалар, кексалар йул, сургун, очарчилик азобларига бардош бераолмай ўлиб кетди. Кўплаб юртдошлар бегона юртларда кафансиз, жанозасиз, дафн маросимларисиз ер қаридан абадий жой олди. Яна кўплаб сургундаги юртдошларимиз Иккинчи жаҳрн урушида ҳалок булди, асирга тушди, хорижда қолиб кетди. Омон-эсон қолганлари мислсиз йул азобларини тортиб она юртлари бағрига қайтдилар.

Аммо мустабид совет тўзуми даврида «миллион-миллион бегуноҳ инсонларнинг умри хазон бўлганини, қанча-қанча оилалар хонавайрон бўлиб, қанча-қанча гўдаклар етим қолганини тарих бугунги ва келажак авлод ҳеч қачон унутмайди».

1929—1939 йиллари Ўзбекистонда ҳам қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш деҳқонларнинг катта қисмини кулоқ қилиш орқали амалга оширилди. Собиқ Иттифокнинг барча ҳудудлари қатори Ўзбекистонда ҳам коллективлаштиришни сунъий тезлаштириш, «социалистик мусобақа»нинг ким ўзди пойгасини ташкил этиш ВКГ(б) Марказий Комитетининг 1930 йил 5 январда

⁴ Р. Шамсутдинов, А. Мамажонов "Шимолий Кавказ сургундаги юртдошлар қисмати". — Т.: «Шарк», 2005 128-бет

⁵ Ўша асар. 9-бет

«Коллективлаштириш суръати ва колхоз қурилишига давлат ёрдами бериш тадбирлари тўғрисида»ги қароридан сунг авж олди. Қарорда Ўзбекистонда коллективлаштиришни туғаллаш 1933 йил бахоригача амалга оширилиши кўрсатилган. Аммо ВКП(б) МКнинг Сиёсий бюроси мамлакатда коллективлаштириш тажрибасини ўрганиб чиқиб, амалий чоралар белгилайди. Унда Ўзбекистон коллективлаштириш жуда секин ривожланиб бораётган ҳудудлар қаторида экани учун танқид остига олинади. Бу эса Марказнинг Ўрта Осиёдаги асосий таянч органи бўлган Ўрта Осиё бюроси учун айтиш мумкин эди. Шу боис Ўзбекистонда коллективлаштириш ва бу билан ботиқ қулоққа тортиш кампанияси авж олиб кетган. Айтиш мумкин бу жараён мазкур ишда Сурхондарё вилояти мисолида янги далилий манбалар асосида очиб берилди. Бунда Марказнинг «танқидий хулосалари», Ўрта Осиё бюросининг қистови, талаби асосида республика совет ҳукумати ва Комфирқаси Ўзбекистонда коллективлаштиришни юқори суръатларда ва оммавий сафарбарлик асосида олиб боришга чираниб ҳаракат қилиши, шу боис бу сиёсатни амалга оширишдаги барча бўзилишлар, қинғир ишлар, зўравонликлар чуқур таҳлил қилинади.

Бу бўзилишлар, зўравонликлар қишлоқ аҳолисининг норозилигини келтириб чиқарди, колхозлаштиришга, умуман, совет режимига қарши уларнинг исёнларини, қўзғолонларини, бир гап билан айтганда, деҳқонларнинг инкилобий ҳаракатларини юзага келтирди. Адолат юзасидан шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда коллективлаштириш, қулоқ қилиш оқибатида сиёсий танглик беқарорлик (режимга, аграр сиёсатга қарши ҳаракат) ҳатто авжга минганидан Марказ ташвишга тушган. Бундай аҳволга партия органлари ва уларнинг раҳбар ходимлари жазо органларининг олиб бораётган нотўғри фаолияти сабаб бўлаётганлигини таъкидлашган. Айтиш мумкин Марказдан келган, ниқобланган десант ходимларнинг ҳам хизмати катта бўлган. Ўзбекистонда ҳам сиёсий муҳолифатга мансуб бўлган кучлар кўплаб раҳбар органларда ўрнашиб қолган ва партияга қарши, Сталинга қарши чиқишлар юз беришига зимдан ҳаракат қилганлар. Улар Марказ директивасини бўзиш, қингайиш асосида фаолият кўрсатиб, қишлоқ аҳолисининг норозиликларини авжга чиқаришга уринганлар.

Қулоқ қилинадиганлар тоифалари ва миқдорий нормалари совет органлари томонидан белгилаб берилган.

Биринчи тоифага «аксиникилобий фаоллар» — террор ва «советларга қарши фаолият» ташкилотчилари кирган. Улар сиёсий жиноятчилар сифатида қамоққа олиниши, қатағон қилиниши ёки ҳатто отилиши керак бўлган. Уларнинг оилалари мамлакатнинг ўзок районларига сургун қилинган.

Коллективлаштиришга қарши фаол кўрашганлар, йирик қулонутар ва собик ярим помешчиклар, яъни иккинчи тоифа вакиллари ҳам уша ўзок жойларга сургун қилинганлар.

Қулоқ қилинганларнинг колган қисми учинчи тоифага мансуб бўлиб, улар аввал ўзлари яшаб турган улка ва вилоятлар худудига, аммо ўзларининг хўжаликлар, турар жойларидан ташкари жойларга сургун қилинганлар.⁶

Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ёппасига коллективлаштириш, бой-бадавлат, тадбиркор деҳқон хўжалиklarини тугатиш билан боғлиқ масалалар собиқ шўролар даврида яратилган кўп жилдлик «Ўзбекистон колхоз ва совхозлари тарихи» китобининг қатор жилдларида ҳам ўзига хос равишда акс эттирилган. Акс эттирилганида ҳам бор ҳақиқат холисона айтилмай, сохталаштириб берилган. Масалан, Ўзбекистоннинг у ёки бу райони, вилоятдан бошка бир район ёки вилоятга жўнатилган хўжаликлар пахта усталари, тажрибали деҳқонлар сифатида тажриба алмаштириш мақсадида юборилганлар, деб тавсифланади.

Аслида эса мазкур қулоқ оилалари ана шу жойларга мажбурий равишда меҳнат посёлкаларига, лагерларга жойлаштирилган меҳнат кўчкдилари эдилар. Кўриниб турибдики, мажбуран зўравонлик билан бегона юртларга бадарға қилинган, қатағонлик қурбони бўлган одамлар силлиққина, беозор ном билан аталганлар, амалда тарихий ҳақиқат бўзиб берилган.

Умуман, собиқ совет даври тарихшунослиги ҳақида сўз юритадиган бўлсақ шуни кайд этиб ўтиш жоизки, биз фикр юритаётган мавзуга дойр тарихий адабиётлар мўл-кўл бўлса-да, бироқ афсуски, ўша давр тарихшунослигида бизни қизиқтирган ана шу муҳим масала ўзининг ҳаққоний, холисона илмий талқинини топганича йук. Шу мавзуга доир яратилган монографиялар, рисоалар, диссертациялар, илмий мақолалар ва ўқув қўлланмалари муаллифларининг нуқтаи назаридан «қулоқлар сургуни», уларнинг фожеали қисмати каби ғоят ўткир масалалар четда қолиб кетган.⁷

1929 йил охиридан бошланган коллективлаштириш, деҳқонларнинг асосий оммасига нисбатан зўравонлик ва мажбур қилишлик кўрқитиш, репрессия, қатагон қилиш шароитида олиб борилди. Колхоз қурилиши жуда ҳам зиддиятли тарзда ривожланиб борди. Бир томондан, ҳақиқатдан ҳам камбағал-батрақлар бир қисмининг колхоз учун ихтиёрий ҳаракат қилишлари маълум шаклда юз берган. Аммо, иккинчи томондан, маъмурий босим, тазйик, зўрлаш, ўртахол деҳқонларни «қамчилаш» орқали коллективлаштириш йулига тазйик билан тортиш жараёни кечган. Бундай бўлишига кўп жиҳатдан 1929 йил 7 ноябрда «Правда»да И.В.Сталиннинг «Буюк бурилиш йили» номли мақоласи ҳам сабаб бўлган эди. Реал ҳаётий воқелик ва далилларга қарама-қарши тарзда бир қатор районларда деҳқонлар оммасининг асосий қисмини эски, капиталистик тараққиёт йулидан янги социалистик тараққиёт йулига буриб юборишга эришилди, деҳқонларнинг

⁶ Р. Шамсугдинов, А. Мамажонов «Шимолий Кавказ сургунидаги юртдошлар қисмати». — Т.: «Шарк», 2005. 10-бет

⁷ Р. Шамсугдинов, А. Мамажонов «Шимолий Кавказ сургунидаги юртдошлар қисмати». — Т.: «Шарк», 2005. 34-бет

ўзида туб бурилиш юз берди, дехқонлар ўз орқасидан камбағал ва ўртаҳолларнинг кенг қатламини эргаштириш, уюштиришга эришдилар, деган хаёлий фикрлар баён қилинган эди.⁸

ВКП(б) Марказий Комитети 1930 йил 5 январда «Коллективлаштириш суръати ва колхоз қурилишига давлат ёрдами бериш тадбирлари тўғрисида» қарор қабул қилади. Унга мувофиқ коллективлаштиришни сунъий тезлаштириш ва бу борада «социалистик мусобака»нинг ким ўзди «пойгаси» авж олдирилади.

Мамлакат ҳудуди уч гуруҳ районларга булинади, қайси ҳудуд қачон коллективлаштиришни туғаллаши белгилаб берилади. Ўзбекистон учинчи гуруҳга киритилган бўлиб, коллективлаштириш 1933 йил бахорида туғалланиши керак эди. Аммо ВКП(б) Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси томонидан Ўзбекистонда коллективлаштириш жуда секин ривожланаётгани танкид остига олинади. Бу эса Марказнинг Ўрта Осиёдаги югурдак дастёри, бош назоратчиси Ўрта Осиё бюроси учун айни муддао булади. Шу боис у коллективлаштириш ва бу билан ёндош равишда қулоққа тортиш кампаниясини авж олдириб юборади.⁹

Қулоққа тортиш — одамларни барча фуқаролик конституциявий, биринчи навбатда сайлов ҳуқуқларидан махрум қилиш эди. Қулоққа тортиш ҳеч қандай судсиз, терговсиз ҳал қилинган. Бу ишлар райком котиби, райижрокум раиси ва ГПУнинг маҳаллий раҳбарларидан ташкил топган махсус кенгашлар, «учлик»-лар ва «иккилик»лар томонидан бажарилган. Бу шубхали, шухратпараст, фиску-фасодга тўлиб тошган “уч”ликларнинг вазифаси экспроприация ва депортация қилиниши мумкин бўлганларнинг руйхатини тўзишдан иборат бўлган.¹⁰

«Оммавий ҳаракат» деган ақида асосида ёппасига коллективлаштириш ўтказиладиган районлар ҳам белгилаб берилади. Унга кўра, жумладан, Ўзбекистоннинг Янги Бухоро, Сарийосиё, Конимех Окдарё, Пастдаргом, Янгиқўрган районларида ёппасига коллективлаштириш ўтказиладиган бўлади. Коллективлаштириш ўтказиладиган бу районларда партиявий раҳбарлик кучайтирилади, бунинг учун марказ ва округларга раҳбар ходимлар юборилади, ҳар бир районда 3 кишидан иборат партиявий раҳбарлар тайинланади, қишлоқ партия ячейкалари котибларига маош тўлаш жорий этилади. Бутун партия ишини колхоз қурилишига мувофиқлаштириш вазифаси қўйилади.

Қарорда колхоз тўзилиши уч шаклда олиб борилиши таъкидланган:

Биринчиси, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш ширкати бўлиб, унда бутун қишлоқ хўжалиги инвентарлари, от-улов, тортув кучлари ва ерни биргалашиб ишловчилар умумлаштирилган.

⁸ Р. Шамсутдинов, А. Мамажонов “Шимолий Кавказ сурғунидаги юртдошлар қисмати”. — Т.: «Шарк», 2005. 58-бет

⁹ Ўша асар 59-бет

¹⁰ Р. Шамсутдинов, А. Мамажонов “Шимолий Кавказ сурғунидаги юртдошлар қисмати”. — Т.: «Шарк», 2005. 76-бет

Иккинчиси, қишлоқ хўжалиги артели бўлиб, бунда барча ишлаб чиқариш воситалари, ер ва бутун ишлаб чиқариш жараёни умумлаштирилган.

Учинчиси, қишлоқ хўжалик коммунаси бўлиб, у ижтимоий ишлаб чиқариш ва тақсимотдан иборат бўлган.¹¹

Кўплаб ер егалари мажбурий тортиб олиш сиёсатидан кўрқиб, ўз мол – мулкани совет давлатига топширди ҳамда совет давлати хизматида ўтди. Лекин, 1926 йилдан бошлаб сталинча социализм қуриш бошқа жойларда бўлгани каби Жарқўрғон туманида ҳам оғир кечди. Маҳаллий миллатнинг кўплаб фаол кишилари қамокқа олиниб, тухмат йўли билан қириб ташланди ёки қийноқ остига олиниб бошқа жойларга сургун қилинди. Сурхондарё округи Жарқўрғон тумани Молия бўлими томонидан 1930 йил март ойида 134 та хўжалик “қулоқ” сифатида рўйхатга олинди. Бу хўжаликлар ичида йиллик даромади 150 сўм бўлган ва тўлайдиган солиқ миқдори 1 сўм 89 тийин бўлган хўжаликлар ҳам бор еди.¹²

1931 йил феврал ойида Ўз. СССР Молия халқ комиссарлигининг махсус бригадаси Қашқадарё ва Сурхондарё округларида текширув ўтказганида бу округларда рўйхатга олинган “қулоқ” хўжаликларининг кўпчилиги Тожикистон Республикасига қочиб ўтганлиги аниқланган.¹³

1931 йил августдаги операция натижасида Термиз оператив сектори (Термиз, Сариосиё ва Денов туманлари бўйича) 100 хўжалик (482 жон), Ўзбекистон бўйича жами 3795 хўжалик (17839 жон) қулоқ қилиниб Шимолий Кавказга сургун қилинган.

Қулоқларни сургун қилиш 1932 йилда ҳам давом этди. Ўша йили Сариосиё туманидан 110 нафар, Денов туманидан 162, Паттакесардан 27, Жарқўрғон туманидан 15 хўжалик, Шерободдан еса 86 хўжалик Шимолий Кавказга сургун қилинган.¹⁴ Хуллас, Ўзбекистоннинг барча худудлари катори Бухоро, Самарканд, Сурхондарё округларида хокимият органлари томонидан ёппасига колхозлаштириш деярли фуқаролар уруши қонунлари асосида, ҳарбийча, миршабча усул ва йуллар орқали, зўравонлик билан амалга оширилди. Бу жараён қишлоқ аҳолисини нафратга келтирди.

Хулоса қилиб айтганда, коллективлаштириш ва унинг базасида ўтказилган қулоқлаштириш натижасида қишлоқдаги бозор муносабатларига қақшагқич зарба берилди, мулкчиликнинг хилма-хил шакллари тугатилди, аграр ишлаб чиқариш бутунлай издан чиқиб кетди. Коллективлаштириш Сурхондарё округи қишлоқларидаги объектив, тараккиёт жараёнларига тускинлик қилди, деҳқонларнинг давлат томонидан асоратга солинишига олиб келди. Зўрлик билан

¹¹ Ўша асар. 61-бет

¹² С. Турсунов ва бошқ. “Жарқўрғон тарихидан лавҳалар” Т. “Янги нашр” 2019. 63-бет

¹³ Ўша асар. 65-бет

¹⁴ Ўша асар. 66-бет

колхозларга олиб кирилган деҳқонлар барча асосий фуқаролик ҳуқуқларидан, ҳаттоки кўчиб юриш эркинлигидан, касб фаолиятини танлаш ҳуқуқларидан маҳрум қилиндилар. Уларнинг қочиб кетмаслиги учун паспортлари олиб қўйилди, колхозчиларнинг колхоздан ўз ихтиёрлари билан чиқиб кетишлари тақиқлаб қўйилди. Уларнинг норозилик чиқишларини босиш учун 1932 йил 7 августдаги фармонга кўра кимда-ким деҳқонларни колхоздан чиқишга мажбур қилса, 5 йилдан 10 йилгача муддат билан «концентрацион лагерлар»га ташланишга ҳукм қилинадиган бўлди. Депортация сиёсати натижасида миллионлаб кишилар, уларнинг аксарияти мутлақо айбсиз равишда азият чекканлигини таъкидлаш лозим. Депортация (кўчириш) ғайри-қонуний усуллар ва бениҳоя қаттиққўллик билан амалга оширилди. Халқларнинг кўчирилиши ўзининг моҳият-эътибори билан миллатчилик ҳаракати бўлмай, балки сиёсий мулоҳазалар билан ўтказилган эди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ж. А. Амирдинов “Советлар ҳокимияти даврида ўзбекистонга аҳолини кўчириш сиёсати ва унинг мамлакатмиз ижтимоийиқтисодий ва маданий ҳаётига таъсирининг манбашуносилиги ва тарихшуносилиги” Сурхондарё: илм ва тафаккур илмий мақолалар журнали. №2 2020 йил. Адад плюс
2. Р. Ҳ. Муртазаева “Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик” Тошкент. “Университет” 2007-йил 99-бет
3. Р. Шамсутдинов, А. Мамажонов “Шимолий Кавказ сургунидаги юртдошлар қисмати”. — Т.: «Шарк», 2005 128-бет
4. С. Турсунов ва бошқ. “Жарқўрғон тарихидан лавҳалар” Т. “Янги нашр” 2019. 63-бет